

Інформація за іншими предметними напрямками досліджень за спеціалізаціями в галузі знань 08 – “Право”

УДК 342.951:351.87

БЕЛАНЮК М.В., кандидат юридичних наук, старший дослідник,
учений секретар ДНУ ПБП НАПрН України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3083-1732>.

**СИСТЕМА ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ США:
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

Анотація. Стаття присвячена особливостям побудови та функціонування системи військової юстиції США задля використання позитивного досвіду під час реформування правоохоронної та судової системи України з метою адаптації її до стандартів держав-членів ЄС і НАТО, з урахуванням власного історичного досвіду та традицій.

Ключові слова: військова юстиція, військові суди, військова прокуратура, військова поліція, військова юстиція США.

Summary. The article is devoted to the peculiarities of the construction and functioning of the US military justice system in order to use the positive experience during the reform of the law enforcement and judicial system of Ukraine with the aim of adapting it to the standards of EU and NATO member states, taking into account its own historical experience and traditions.

Keywords: military justice, military courts, military prosecutor's office, military police, US military justice.

Постановка проблеми. Нині в Україні відсутня система військової юстиції, яка існувала з початку незалежності України з 1991 по 2012 рр. Так само склалася негативна ситуація й у сфері функціонування військового права. Водночас, з початку війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України, кількість військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, залучених до протидії збройній агресії РФ, значно збільшилась. Так у 2013 р. чисельність Збройних сил України становила 166 тис. осіб, з початку агресії Росії починаючи з 2014 р. чисельність ЗСУ збільшилась і до 2018 р. складала близько 250 тис. осіб [1].

Відомо, що на травень 2022 р. в Україні налічувалось 700 тис. осіб усіх силових відомств [2].

Крім того, сфера військового законодавства поповнилася значною кількістю законів та підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють множинну кількість суспільних відносин у цій сфері. Отже, виникла правова диспропорція між функціонуючими сферами військового управління та практики, військового законодавства і військової правової науки. Причини такого становища можуть бути різні: проведення протягом останнього десятиліття розвідницько-підривної діяльності РФ, спрямованої на руйнування основних інституцій з метою послаблення України чи недалекоглядна політика владних кіл України, а за нашими оцінками – і те і інше.

В умовах збройної агресії РФ проти України особливого значення набувають питання оборони України. Відповідно до статті 17 Конституції України оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України, а забезпечення державної безпеки і захист державного кордону

України – на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, а держава відповідно має забезпечувати соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах та інших військових формуваннях та членів їхніх сімей [3].

Україна існує перш за все для того, щоб забезпечити права і безпеку своїм громадянам. Забезпечення оборони нашої держави здійснюють Збройні Сили України – це військовослужбовці, як окрема категорія громадян, наділених певними правами і обов'язками із захисту суверенітету і територіальної цілісності України, які є більш обтяжливими, ніж обов'язки цивільних. На відміну від цивільних, військовослужбовці володіють спеціальними вміннями та використовують спеціальні засоби, що гіпотетично можуть бути використані і для вчинення насильства як щодо окремих людей, так і до суспільства в цілому.

У правовій державі демократичний цивільний контроль над воєнною організацією держави є своєрідним регулятором військово-цивільних відносин, коли основні принципи демократичного суспільства посідають провідне місце стосовно принципів військової справи. Отже стосовно військовослужбовців необхідно забезпечити баланс між дотриманням їх прав та контролем виконання ними своїх обов'язків. Однією з ключових складових цивільного демократичного контролю над воєнною організацією держави є судовий контроль над дотриманням законів у військовій сфері. Крім зазначеного дотримання прав людини є безпосереднім показником рівня законності й правопорядку в суспільстві. Чим більший рівень дотримання прав людини та можливості ефективного їх захисту, тим вищий рівень законності і правопорядку в державі. При цьому велику роль відіграють правоохоронні органи та суд. Слід зазначити, що суспільна довіра до вітчизняних судів сьогодні на недостатньому рівні. За результатами дослідження громадської думки, виконаного соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом “Демократичні ініціативи” ім. І. Кучеріва, судам довіряють лише 25 % громадян України [4].

Результати аналізу наукових публікацій. В Україні триває процес розбудови правової держави, головним критерієм якої є створення чесної, прозорої та ефективної судової влади. Фахівці та дослідники історії правоохоронних органів, військової юстиції та військового права, зокрема Ю. Бобров, П. Богущкий, В. Вдовитченко, І. Доронін, М. Карпенко, В. Ковальський, С. Кудінов, С. Мельник, В. Пилипчук, В. Шульгін зазначають, що існуючі в Україні у 1991 – 2010 рр. військові суди здійснювали правосуддя щодо військовослужбовців на порядок краще, ніж суди загальної юрисдикції, на які зараз покладено ці обов'язки. Ситуація зі збройною агресією Російської Федерації довела, що без функціонування повноцінної ефективної системи військової юстиції досягти необхідного рівня ефективності правосуддя у військових формуваннях не можливо.

В рамках вивчення зарубіжного досвіду функціонування системи військової юстиції слід звернути увагу на праці зарубіжних авторів: М. Вашакмадзе, Н. Петухова, А. Толкаченка, М. Штейнберга, В. Шурова, які вивчали історію розвитку, проблеми та побудову військової юстиції зарубіжних країн.

В сучасних умовах триваючої гібридної війни, широкомасштабної збройної агресії та окупації РФ частини території України нагальною постає проблема відновлення і розвитку системи військової юстиції України, що не викликає жодних сумнівів, в Україні наразі реєстровано ряд законопроектів і триває їх розробка у профільних комітетах ВР України, із залученням провідних вчених та фахівців сектору безпеки та оборони України.

З огляду на зазначене корисним стане досвід побудови системи військової юстиції на прикладі Сполучених Штатів Америки.

Метою статті є визначення передового досвіду функціонування системи військової юстиції США, задля можливого його використання в ході формування системи військової юстиції України, з урахуванням стандартів держав-членів ЄС і НАТО та історичного розвитку України.

Виклад основних положень. Про ефективність існування військової юстиції свідчить стала практика держав-членів ЄС і НАТО. У більшості з них функціонують органи військової юстиції, військові: прокуратура, суд, органи розслідування, адвокатура.

У світі існують такі моделі побудови системи військової юстиції: перша – за англосаксонською традицією, яка заснована *на загальному праві*, друга – за традиціями континентальної Європи, яка заснована *на цивільному праві*.

За першою моделлю побудована система військової юстиції таких країн, як США, Сполучене Королівство, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка. Ці країни мають військові трибунали, які організуються в конкретному випадку, тоді як постійні військові суди (або цивільні суди зі спеціалізованими суддями) діють у цивільних правових системах. Але й ці країни все частіше тяжіють до створення системи постійних військових судів, які є більш гнучкими, та сумісні з міжнародними стандартами прав людини [5, с. 4].

За даними Додатку до звіту 55-ої зустрічі керівного комітету з прав людини Ради Європи (Меморандум Ради Європи про судочинство у військових судах, Страсбург 17 – 20 червня 2003 р.) існують три групи держав, в яких функціонують військові суди.

Перша група – це держави, в яких *військові суди діють на постійній основі, як в мирний, так і у воєнний час, як на території країни, так і на військових базах поза її межами*. До них відносяться такі країни, як США, Великобританія, Іспанія, Швейцарія, Італія, Канада, Китай, країни Латинської Америки, практично усі країни колишнього СРСР, Ірландія, Туреччина, Словаччина та Польща.

Друга група – це держави зі змішаною юрисдикцією, де *військові суди існують при загальних цивільних судах*. Характерним для цієї групи є те, що при загальних судах на постійній основі діють спеціалізовані військові структури: палати, відділи, ради, офіси. Ці структури формуються з офіцерів-юристів або мають змішаний склад, включають як військових, так і цивільних суддів. До таких країн відносяться Франція, Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Угорщина, Болгарія, Бельгія, Хорватія.

До третьої групи належать країни, в яких *військові суди діють лише на території військових баз за межами держав або створюються у воєнний час*. У мирний час у цих країнах повністю відсутнє військове правосуддя. Це Австрія, Федеративна республіка Німеччини, Чеська республіка, Данія, Грузія [6, с. 155-156].

З огляду на зазначене, цікавим є досвід побудови та функціонування системи військової юстиції США, де основою військового права є Єдиний кодекс військової юстиції (СКВЮ, англ. – USMJ), прийнятий у 1951 р., а система військових прокуратур побудована за принципом побудови армії цієї країни. Так, військова прокуратура окремого роду військ в США є самостійним органом розслідування, що входить до складу видів Збройних Сил і не відноситься до федеральних органів прокуратури. Військовий прокурор контролює здійснення правосуддя в суді виду ЗС США згідно з СКВЮ та підпорядковується начальнику штабу виду ЗС США. До органів досудового розслідування входять: служба розслідувань Міністерства оборони США; командування розслідувань Сухопутних військ ЗС США; служба розслідувань Військово-морських сил

ЗС США; офіс спеціальних розслідувань Військово-повітряних сил ЗС США, військова поліція. Таким чином, у ЗС США система військово-прокурорського нагляду відповідає структурі видів збройних сил. Елементи цієї системи є самостійними органами розслідування, що не відносяться до федеральних органів прокуратури і входять до складу видів ЗС США.

Військова судова система США виділена в окрему гілку судової влади. Вона складається з Військових судів, Військових апеляційних судів, Вищого військового апеляційного суду, Верховного суду [7]. Військовий суд (по суті – колегія офіцерів), займається розглядом справ і доказів в суді. У таких судах розглядають більшість кримінальних злочинів, скоєних військовослужбовцями: від дезертирства (85 ст.) до викрадення людей (125 ст.), вони не підпадають під структурні та процесуальні вимоги, що стосуються цивільних судів США. У США немає чіткого розмежування між поняттями кримінальних правопорушень та порушень дисциплінарних “службових правопорушень”. У військових судах розглядаються обидва види правопорушень.

Дисциплінарна практика у ЗС США здійснюється за двома взаємопов’язаними напрямками: судовому (при вчиненні серйозного правопорушення) та адміністративному (дисциплінарному), коли мова йде про менш серйозні проступки [8, с. 183]. Проведення у суді першої інстанції відрізняється залежно від виду військового суду. Військові суди першої інстанції бувають трьох видів: дисциплінарні військові суди (*summary court martial*), спеціальні військові суди (*special court martial*) та загальні військові суди (*general court martial*) [9, с. 5]. Усі ці суди завжди *ad hoc*, тобто утворюються наказом командира для розгляду конкретної справи [10, с. 33].

Відповідно до ст. 21 ЄКВЮ США альтернативною юрисдикцією володіють військові трибунали (*military tribunals*), які наділені повноваженнями стосовно військових злочинів за законами війни, а також інші органи (військові комісії тощо) [11]. Військові суди і військові трибунали в США не є поняттями тотожними. Дисциплінарний військовий суд утворюється у з’єднанні, частині, батальйоні та окремій роті. Для ведення судочинства в окремому підрозділі командир призначає офіцера (не нижчого від звання капітана) та його помічників [12, с. 61]. Відповідно до ст. 20 ЄКВЮ США дисциплінарний суд не має права розглядати справи відносно офіцерів, кадетів, курсантів авіаційної школи та гардемаринів. Жодна особа, стосовно якої дисциплінарні військові суди мають юрисдикцію, не може бути притягнута до судового процесу у дисциплінарному військовому суді, якщо вона не згодна з цим. Якщо обвинувачений подає протест щодо розгляду у дисциплінарному військовому суді, розгляд може бути проведений у спеціальному або загальному військовому суді [11]. Дисциплінарний військовий суд може призначити максимальне покарання у вигляді короткострокового позбавлення волі строком до 30 днів або покарання у вигляді утримання до двох третин від грошового забезпечення військовослужбовця [11].

Спеціальний військовий суд утворюється у складі головуючого та трьох членів (присяжних), але на прохання обвинуваченого може розглянути справу і одноособово [9, с. 6]. Обвинувач і захисник призначаються з числа офіцерів-юристів юридичної служби армії США. Обвинувачений може відмовитися від послуг захисника на користь іншого офіцера-захисника або цивільного захисника, але за власний рахунок. Суд наділений повноваженнями призначити ті ж покарання, що й дисциплінарний військовий суд, але верхня межа таких видів покарань як позбавлення волі та залучення до господарських робіт збільшена відповідно до 6 та 3 місяців, а також покарання у вигляді звільнення з дисциплінарних причин або негідну поведінку (*bad-conduct discharge*) за окремою ускладненою судовою процедурою [11].

До складу Загального військового суду має бути включений головуючий та 5 членів суду (присяжних). Загальний суд має право призначати усі види покарань та розглядати усі категорії справ відносно військовослужбовців. Загальним судом може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі понад 6 місяців, довічне ув'язнення та смертна кара. Виключне право щодо звільнення (*dismissal*) та позбавлення прав та привілеїв або звільнення з негативним відгуком має лише Загальний військовий суд [11].

За ЄКВЮ США існує 14 видів основних покарань для військовослужбовців. З них три є різновидами арешту (аналог серед спеціальних видів покарань, передбачених КК України – арешт з триманням на гауптвахті), три майнові види покарання, пов'язані із відрахуванням, зниженням або затримкою виплати грошового забезпечення (найближчий аналог за КК України – службові обмеження для військовослужбовців), один – передбачає покладання на засудженого військовослужбовця додаткових обов'язків (аналог – господарські роботи, які можуть застосовуватися для військовослужбовців), один є строковим (заборона звільнення з розташування частини), із або без відсторонення від виконання службових обов'язків (аналог – позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю), один є короткостроковим позбавленням волі (аналог – тримання у дисциплінарному батальйоні), три види звільнення (аналог – позбавлення військового звання), позбавлення волі і довічне позбавлення волі (різниця полягає у тому, що засуджені військовослужбовці у США, відбувають ці види покарання, як правило, у спеціальних військових установах, що виконують покарання), страта (є забороненою в Україні) [13, с. 65-73].

За ст.ст. 7 – 15 ЄКВЮ США розмежовуються поняття арешту, обмеження волі й взяття під варту. Для взяття особи під арешт не потрібно судового рішення – підставою може бути наказ вищого офіцера. Однак, як правильно зазначає І.М. Романова, йдеться про дисциплінарний арешт, оскільки згідно ст. 10 Кодексу особа, яка піддана арешту внаслідок підозри у скоєнні злочину, має постати перед військовим судом, має бути негайно повідомлена про те, в чому її обвинувачують, і постати перед судом у зв'язку з пред'явленим їй обвинуваченням або ж підлягає звільненню з-під варті [14, с. 573].

Також ЄКВЮ США містить низку гарантій військовослужбовцям, відповідно до ст. 12 жоден військовослужбовець Збройних Сил не може утримуватися під вартою у безпосередній близькості з полоненими ворогами чи іншими іноземними громадянами, які не є військовослужбовцями Збройних Сил (“роздільне тримання”) [11]. Отже, арешт військовослужбовця передбачає не тільки взяття під варту з метою пред'явлення обвинувачення до моменту, коли заарештований постане перед судом, але й арешт за дисциплінарні проступки, проте ні в тому, ні в іншому випадку для поміщення особи під арешт не потрібно судового рішення, а лише наказ вищого офіцера. За ЄКВЮ США щодо підозрюваної у вчиненні злочину особи, не зазначається ні конкретного строку, протягом якого обвинувачення має бути їй пред'явлено, ні строку, після закінчення якого ця особа повинна бути звільнена з-під варті. Тобто Кодексом не визначені гарантії “достатності підстав” для тримання особи під арештом [14, с. 574].

Цікаво, що вирок у вигляді позбавлення волі, винесений військовим судом або іншим військовим трибуналом, незалежно від того, чи включає вирок розжалування або звільнення, і чи дійсно розжалування або звільнення були виконані, може бути приведений у виконання шляхом ув'язнення у будь-якому місці позбавлення волі, що підпорядковується будь-якому виду Збройних Сил або в будь-якій карній чи виправній установі під контролем Сполучених Штатів, або якими США може користуватися. Особи, таким чином позбавлені волі в карній чи виправній установі, що не знаходиться

під контролем одного з видів Збройних Сил, піддаються тій самій дисципліні і режиму, як особи, ув'язнені або передані судами Сполучених Штатів штату, території, округу Колумбії, або місцю, в якому розташований заклад [11].

Рядові і сержанти, засуджені дисциплінарним або спеціальним судом, зазвичай відбувають покарання у виправно-підготовчих центрах. Засуджені на тривалі строки направляються у військову в'язницю [12, с. 62]. Не зазначення слів “господарські роботи” у будь-якому вирокі військового суду, що присуджує покарання у виді позбавлення волі, не позбавляє орган, що виконує цей вирок, права призначати господарські роботи як частину покарання [11].

У Збройних Силах США існують п'ять видів звільнення з військової служби для рядового, сержантського і уорент-офіцерського складу: “звільнення з похвальним відгуком”, що є заохоченням за відмінне несення військової служби; “звільнення на загальних підставах”, тобто після закінчення терміну служби; “звільнення за рішенням командування через непридатність до служби”; “звільнення за негідну поведінку”, а також “звільнення з негативним відгуком” [12, с. 62]. Останні два види звільнення можуть призначатися лише за вирокі спеціального або загального військового суду. Незважаючи на деякі нюанси в процедурі та наслідки такого покарання, вони в армійському сленгу називаються однаково: “звільнення з ганьбою” [10, с. 72]. І той, і інший варіант означають, що звільнений позбавляється всіх пільг і переваг вислуги, а також і пенсії, якщо вона йому мала призначатися [10, с. 62]. У таких засуджених військовослужбовців в подальшому може бути проблема з пошуку роботи. Кожному військовослужбовцю при звільненні зі Збройних Сил видається посвідчення (сертифікат). У ньому вказується, за якою з п'яти перерахованих підстав він звільнений [12, с. 62]. До офіцерів чи уорент-офіцерів, які займають офіцерські посади “звільнення з ганьбою” не застосовується. Проте, при вчиненні ними тяжкого чи особливо тяжкого загально кримінального злочину, до них може бути застосовано так зване звільнення офіцера [15, с. 356].

До складової військової юстиції США входить Військова поліція, що налічує понад 30 тисяч осіб, які виконують завдання щодо підтримання дисципліни серед військовослужбовців, займаються розслідуванням військових злочинів та беруть участь в антитерористичних заходах.

В США до системи військової юстиції відноситься Військова адвокатура, повноваження якої полягають в професійному консультуванні та захисті прав та законних інтересів обвинувачених (підозрюваних) військовослужбовців армії США. Військові адвокати виконують загальні функції, покладені на органи адвокатури в США, але виключно по відношенню до військовослужбовців, резервістів чи воєнних пенсіонерів, як в кримінальному провадженні так і під час розгляду цивільних справ у судах.

У США також запроваджена практика вивчення актуальних проблем військової юстиції. Це здійснює Незалежна комісія, яка обирається Національним інститутом військової юстиції та Комітетом військової юстиції Відділу кримінальної юстиції Американської асоціації адвокатів. Комісія вивчає роботу системи військової юстиції та визначає, чи відповідає СКВЮ потребам військової служби щодо забезпечення належного порядку та дисципліни справедливим та ефективним способом. Комісія подає свій звіт Президентові, Конгресу, Міністерству оборони та спонсорським організаціям та приймає ідеї і пропозиції цивільних та військових юристів, військових командирів та військовослужбовців без офіцерського звання, адвокатських об'єднань, юридичних шкіл та груп, що мають особливий інтерес у військових питаннях, а також

широкої громадськості. Комісія обговорює такі проблеми, як роль військового судді, захисту, доповідачів суду, організація роботи судів першої інстанції, злочини, правопорушення та покарання, а також перегляд справ в апеляційному порядку. Комісія також займається міжнародними питаннями щодо прав людини, пов'язаними з системою військової юстиції [5, с. 19].

Отже, бойовий потенціал власних збройних сил та обороноздатність держави в США підтримується на високому рівні, що свідчить про досконалість обраної оборонної політики, про розуміння та реалізацію на практиці правового забезпечення воєнної безпеки на основі спеціалізації предмету, яким є оборона держави, з визначенням особливого правового режиму військової служби, організації правотворчої та правозастосовної діяльності, де визначальним є здійснення військового правосуддя. У США, з урахуванням особливостей їхньої правової системи, традицій тощо, створені та ефективно функціонують військова поліція, військова прокуратура, військові суди та військова адвокатура.

Слід зазначити, що у країнах НАТО є неприйнятним, щоб у системі військової юстиції існували цивільні інституційні утворення без наявності достатнього досвіду та знань організаційно-правових особливостей і призначення сфери оборони держави, а також запроваджена практика обов'язкового проходження військової підготовки слідчими, прокурорами та суддями. Військові суди США розуміють контекст прийняття рішення і контекст поведінки певних командирів, які йдуть на певний ризик. І саме через це військовий суд набагато жорсткіший, ніж цивільні суди, – наголошує Філіп Карбер [16].

Правами військовослужбовців в США також опікується Військовий омбудсмен, який входить до діючого складу Збройних Сил та має спеціальні знання. Це може бути виправданим з огляду на те, що омбудсмен може бути більш сприйнятливим до проблем управління й командування і більш уважно ставитися до питань підвищення боєздатності підрозділів збройних сил. Військовий омбудсмен, який знає закони й особливості військової служби, здатний більш ефективно вирішувати конкретні проблеми військових. Крім того він проходить службу в місцях дислокації особового складу збройних сил і є більш доступним для військовослужбовців, які виконують завдання на території інших держав або у віддалених регіонах власної країни. Однак така модель може бути вразливою з погляду незалежності інституту омбудсмена. Функціонування інституту омбудсмена всередині структури збройних сил може знизити його можливість щодо вирішення гострих, актуальних для армії питань або проведення розслідувань, що суперечать інтересам військової ієрархії, що в свою чергу може знизити довіру суспільства до системи роботи зі скаргами.

Висновки.

1. В умовах збройної агресії РФ проти України, для підтримання міжнародного миру та безпеки людства, переосмислюється місія та повноваження збройних сил, національні армії країн все частіше дислокуються за кордоном та можуть бути інтегровані в об'єднані військові сили, що в свою чергу свідчить про необхідність існування та адаптації систем військової юстиції до стандартів держав-членів ЄС і НАТО.

2. У світі існує дві моделі побудови системи військової юстиції: перша заснована на загальному праві (англосаксонська традиція), друга заснована на цивільному праві (традиції континентальної Європи).

3. Щодо функціонування в різних країнах військових судів, їх можна поділити на три групи держав, в яких:

- *військові суди діють на постійній основі, як в мирний, так і у воєнний час, як на території країни, так і на військових базах поза її межами.*
- *військові суди існують при загальних цивільних судах.*
- *військові суди діють лише на території військових баз за межами держав або створюються виключно у воєнний час.*

4. Обороздатність США та її бойовий потенціал підтримується на високому рівні, що свідчить про досконалість обраної оборонної політики, про розуміння та реалізацію на практиці правового забезпечення воєнної безпеки на основі спеціалізації предмету, яким є оборона держави, з визначенням особливого правового режиму військової служби, організації правотворчої та правозастосовної діяльності, де визначальним є здійснення військового правосуддя, а основою військового права є Єдиний кодекс військової юстиції, прийнятий у 1951 р.

5. Система військових прокуратур США побудована за принципом побудови армії. Елементи цієї системи є самостійними органами розслідування, що не відносяться до федеральних органів прокуратури і входять до складу видів ЗС США.

6. Військова судова система США виділена в окрему гілку судової влади. Вона складається з Військових судів, Військових апеляційних судів, Вищого військового апеляційного суду, Верховного суду. Військові суди першої інстанції: дисциплінарні військові суди, спеціальні військові суди та загальні військові суди, які утворюються наказом командира для розгляду конкретної справи. Загальним судом може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі понад 6 місяців, довічне ув'язнення та смертна кара. В США не існує чіткого розмежування між поняттями кримінальних правопорушень та порушень дисциплінарних. У військових судах розглядаються обидва види правопорушень.

7. Військова поліція входить до складу військової юстиції США та виконує завдання щодо підтримання дисципліни серед військовослужбовців, здійснює розслідування військових злочинів та бере участь в антитерористичних заходах.

8. Професійне консультування та захист прав та законних інтересів обвинувачених (підозрюваних) військовослужбовців США, резервістів та воєнних пенсіонерів здійснюють військові адвокати, які виконують загальні функції, покладені на органи адвокатури.

9. У США запроваджена практика вивчення актуальних проблем військової юстиції, що покладено на Незалежну комісію, яка вивчає проблеми військової юстиції та відповідність Єдиного кодексу військової юстиції потребам військової служби щодо ефективності забезпечення належного порядку та дисципліни в Збройних Силах.

10. Існування військового омбудсмена в США у складі Збройних Сил має свої переваги та недоліки. Зокрема, наявність спеціальних знань та наближеність до місць дислокації особового складу може свідчити про більш ефективне вирішення конкретних проблем військових, натомість залежність від військового командування може знизити легітимність і підірвати довіру суспільства до інституту омбудсмена.

Використана література

1. Як змінювалися чисельність ЗСУ та витрати на оборону з 2013 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/30/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalysya-chyselnist-zsu-ta-vytraty-oboronu-2013-roku>
2. Вторгненню Росії в Україну протистоять 700 тисяч українських військових – Зеленський. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/vtorgnennyu-rosiyi-v-ukrayinu-protystoyat-700-tysyach-ukrayinskyh-vijskovykh-zelenskyj>

3. Конституція України: Закон України від 28.06.96 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Судова реформа очима громадян: що може позитивно вплинути на довіру до суду? URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/8122978245d2858ad0d7c28.25535334.pdf>
5. Вашакмадзе М. Особливості військової юстиції: практичне керівництво. Женева: DCAF, 2018. С. 4.
6. Бобров Ю.О. Зарубіжний досвід побудови і діяльності військових судів: можливості та перспективи його впровадження в Україні. *Публічне право*. № 2 (30) 2018. С. 155-156
7. Судоустрій Сполучених Штатів Америки. URL: https://pidru4niki.com/1728092454476/pravo/sudoustriy_spolucheni_h_shtativ_ameriki
8. Шуров В. Дисциплинарная ответственность в вооруженных силах зарубежных государств. *Право и жизнь*. 2008. № 5 (122). С. 183.
9. Петухов Н.А., Шулепов Н.А. Военные суды в современном мире (Сравнительно-правовой анализ). Москва: Верховный Суд РФ; Военная коллегия, 2003. 344 с. С. 5.
10. Штейнберг М. Преступление и наказание в армии США. *Русский базар*. № 52 (452). С. 33. – (16 - 23 грудня 2004).
11. Uniform Code of Military Justice: Article 21. “Jurisdiction of courts-martial not exclusive”. URL: <http://www.ucmj.us/sub-chapter-4-court-martial-jurisdiction/821-article-21-jurisdiction-of-courts-martial-not-exclusive>
12. Сапронов А.Т. Дисциплинарная практика в Вооруженных Силах США. *Военная мысль*. 1990. № 2. С. 61-68. С. 61.
13. Овчаренко А.С. Виконання покарань за Єдиним Кодексом військової юстиції США. *Часопис Академії адвокатури України*. Т. 7. № 3(24) 2014. С.65-73.
14. Романова И.М. Заключение под стражу военнослужащих в США и России: сравнительно-правовой анализ. *Российский военно-правовой сборник “За права военнослужащих”*. 2007. № 9. С. 572-575. С. 573.
15. Толкаченко А. А. Правовые основы исполнения уголовных наказаний применяемых к военнослужащим: дис. ...докт. юрид. наук: 20.02.03. Москва, 1997. 490 с. С. 356.
16. Військові суди: анахронізм, чи виклик часу? URL: http://khovk.org/ua/news/one_news/259.html

~~~~~ * * * ~~~~~